

Borsodi L. László

CSONKOLT TESTEK, CSONKA LELKEK

- Muszka Sándor: Szégyen¹ -

Muszka Sándor *Múzsák, trágyás szekérrel*² című kötetéről úgy fogalmaztam, hogy a könyv első felében olvasható versekben az értékvesztésre ironikusan, hetykén reagáló költői magatartás mellett a kötet második részében fellelhető a veszteségtudatból származó elégikus, nosztalgikus költői magatartás, amely számot vet élettal, szerelemmel, halállal, költészettel. Annak a reményemnek adtam hangot, hogy talán ez a gondolatibb versbeszéd lesz a jövőben Muszka költészetének erőteljesebb vonulata, védjegye.³ A kritikus reményének beteljesülésére azonban várni kellett, mert az időközben megjelent és visszhangtalan maradt *Magányos nőknek, bukott fiúknak*⁴ című verseskötetet leszámítva a költő prózaírói pályára lépett. A székely egyperceseket tartalmazó *Sanyi bá*⁵ és *A lusta dög*⁶ a szerzőt – főként az előbbi – az egyik legnépszerűbb humoristává avatta, az olvasók nemcsak a könyvesboltok polcai előtt lapozgatva kuncogtak, vagy otthon a fotelben ülve hahotáztak Muszka poénjain, hanem az ő szövegeitől volt hangos jó néhány televíziócsatorna szórakoztató műsora is.

A röhögés közepébe azonban belecsap egy szó, a legutóbb megjelent kötet költőietlen, egyben drámai címszója, a *Szégyen*, amely nézőponttól függően megalázottságot, kiszolgáltatottságot, önbecsülés-vesztést, sértettséget, lázadást fejez ki, és az önfelédnt nevetést a tragikum és a groteszk-abszurd csendjébe fordítja át. Ha nem tudnánk a fülszövegből, hogy Muszka Sándor egy öregotthonban vállalt munkát, és ez az élettapasztalat ihlette a könyvet, a szövegekből akkor is kiderülne, hogy a társadalom peremére szorult és szorított, el- és lezüllött, otthonaikból

-
- 1 Kárpát-medencei Tehetséggondozó Nonprofit Kft., Budapest, 2018, Csillag István illusztrációival.
 - 2 Erdélyi Híradó Kiadó, Előretolt Helyőrség Szépirodalmi Páholy, Kolozsvár – Ráció Kiadó, Budapest, 2010.
 - 3 Vö. Borsodi L. László: Ha felcsipezkedünk a trágyás szekérre. In *Székelyföld*, 2013. február, 115–120.
 - 4 Orpheusz Kiadó, Budapest, 2014.
 - 5 Erdélyi Híradó, Kolozsvár, 2012; 2. kiadás: Ulpius-ház, Budapest, 2013.
 - 6 Irodalmi Jelen Könyvek, 2017.

száműzött vagy önként a hajléktalan életmódot választó, utóbb az öregotthon/hajléktalanszállás kegyetlen körülményei közé került emberek sorsáról van szó. Az egyes szám első vagy harmadik, illetve a többes szám első személyben beszélők szólama hol egyéni sorsként, hol közös emberi léthelyzetként panaszolja el a múltban az általuk vagy mások által okozott és a jelen körülményeihez vezető testi-lelki szenvedést, a jelen kínjait, a sorstársak rosszindulatát, állati durvaságát és a társadalom megvetéséből fakadó magányt. A szégyen a szereplők saját hibáik miatt érzett szorongása, önbecsülés-hiánya, bűntudata („hol kezdenénk és elmondható-e / a romlás mit magunk idéztünk fejünkre”; „az alantól hittük a kéklő magasság” – *Örök Faust*), valamint a költészet ítélete egyrészt a társadalom felett, amely ilyen ember alatti léthelyzetbe kényszeríti egyes tagjait, másrészt a teremtés rendje felett, amely emberhez méltatlan torz lényre degradálja azt, aki Isten képmása volt.

Életüket, ha egyáltalán életnek lehet nevezni, a lelkét eladott Faustéhoz lehet hasonlítani, az élettér, amelyben élnek, egy létállapot metaforája, a könyvben többször visszatérő, a lent archetípusához kapcsolódó pokol képzetével rokon, Dante poklának külön bugyra: „lakhelyünk e mérhetetlen mély / hol kínoknak ezer acélfogója / sem élni sem halni nem hagy” (*Örök Faust*). Világuk tetem, amelyben – körülöttük és bennük – testi és lelki értelemben minden rothadásnak, oszlásnak indult („Csonkok, fekélyek, szagló pelenkák, / bomlásnak indult, viruló tetemek”), de mintha ez a pusztító állapot soha nem jutna végpontra, volt kezdete, kiváltó oka, de nincs vége, életük olyan, mint a vámpíroké, élniük kell holtan, és haláluk maga az élet: „Átkozottak, kiket nem fogad be a föld, / és nincs helyünk sehol rajta kívül más.” (*Tetem*) Az is lehet azonban, hogy a születés eleve a bűnbe esés, a rothadás, a bűnre való hajlam az emberbe van kódolva, ebben az esetben az ember sorsa determinált, és torzulásának, önelvesztésének nincs meghatározható kezdete: „Terméketlen fák lemetszett ágai, / heverünk vetetlen ágyakon. / Senki, de senki nem emlékszik már, / a rothadás mikor költözött belénk.” (*Szabad*)

Nevenincs férfiak, nők és gyermekek, identitás nélküli lények világa ez, akik hol a morfiumadagtól elkábulva, Isten által elhagyottan (*Egy napra még visszatér a nyár*) ismeretlen nyelven kiáltoznak (*Névtelen*), hol egy-egy tiszta pillanatukban felidéződik bennük a közelmúltban elkövetett, érthetetlen tett miatti marcangoló bűntudattal együtt („újév

reggelre megbolondultam, / ma sem értem, mi történhetett”) a megszépült távolabbi múlt emlékképe: „Nem így akartam, itt van a fénykép, / megcsókolom, szerettem nagyon. / (...) Sört iszunk, azok az estis barátok, / az egyéves lányom járni tanul.” (*Album*) Az emlékezést tartalmazó versek olyanok, mint a létezés bűnében fetregők egy-egy megrendítően szép vallomása, gyónása arról, hogy gyengeségük miatt képtelenek voltak tudatosan szembenézni az élettel, és el akarták dobni azt: „Égő szurokká változott a hab, / sülljedni kezdtem, menthetetlenül. / (...) / tűzoltók törték rám a lakásajtót.” (*Tengeren*); „Nem akartam tudni már semmiről, / csak az a békés, zsibbasztó kábulat, / néztem, hogy fog tüzet a viaszkosvászon” (*Monoxid*). Vagy megrontás, gyilkosság vezetett el egyeseket a lét elviselhetetlenségének a tudatához: „Magyartanár volt, költőnek készült, / rajtakapták egy tanítványával. / Börtönbe került, onnan utcára” (*Túl szomorú*); „Leszúrta anyját, aztán végzett magával, / Zuhanásában még belefogódzott.” (*Ölel*)

Az emlékezés nemcsak bűnbánat, hanem büntetés is („Az arctalan hóhér birtoka ez, / ki mikor alszunk, megnyalja csonkjaink. / (...) / Pokolkirályé, ki láncra verve tart, / míg életünket újra nem éljük.” (*Szállás*), amely elől nem lehet menekülni se nappal, se éjjel: „mindnyájan tudták, mi közeleg, / mégis csak ő nem aludt az éjjel.” (*A kertben*) A kiúttalanságból a létezés poklának újabb bugyrait választják, ahogyan a múltban is tették (ilyen értelemben felszámolódik a két idősik közötti határ, egymásra vonatkoztathatók), és még mélyebbre sülljednek: italba, gyógyszerekbe („Nem bírta már el gyomrom a szeszt, / jöttek a gyógyszerek.” – *El innen*; „A bróm, / ádáz börtönőrünk, / napok óta / semmit nem kérdezett.” – *Kanúr*), állati szexbe menekülnek („Nem sír, s csak néha tépi ruháit, / ha cigije elfogy, bárkit szájába vesz.” – *Virág és kiscica*), vagy egymás ellen támadnak, érzékeltetve, hogy helyzetükre nincs megoldás, nincs megváltódás: „Mikor a tolószékből a földre, / rúgtak, s mankókkal vertek a többiek.” (*Mikor a tolószékből a földre*) Mindannyian az életüket vakvágányra vivő tragédia után vannak („A legtöbb közülünk volt már bezárva” – *Négy fal*), amit visszamenőleg nem tudnak megváltoztatni, a jelen nem oldja fel a múlt bűneit. Ebben a világban és létidőben nincs erkölcsi rend, az ok-okozatiság megszűnik. Ebben az utáni, az érkezni nem akaró halált váró állapotban a sorsukat irányítani képtelen, magányos, passzív lények növények módjára vegetálnak, kiesve a konvencionális időből, a

társadalomból: „Mióta fekszem, / alkonyul, virrad, s te nem jössz sosem.” (*Mióta fekszem*). Élő halottak, akik nem illeszkedtek be a világba, vagy kiestek annak működéséből, az elhibázott teremtés selejtemberei, akik kényszerűen mintha saját elmúlásuk fölött virrasztanának: „kihűlt ágyakban hevernek éberem, / mint szavak egy meg nem írt versben.” (*Tinta és tű*) Emberi rekvizitumok, ember formájú állatok, akiknek Franz Kafka féreg formájú emberénél, Gregor Samsánál is kétségbeejtőbb a helyzete, akik így panaszkodnak: „Teknősbékát csinált belőlünk az úr” (*Monoton*). De hogy ki ez az úr, kisbetűvel írva, nem tudni. Bár az Isten név feltűnik a kötetben, inkább a beszélő intézeti korszaka előtti életéhez köthető, a távoli, elérhetetlen transzcendencia maradványaként értelmezhető, nem Gondviselőként, aki irányítja, intézi a világ sorsát. A kisbetűvel írt rejtelmes úr említése inkább a kiszolgáltatott, megvetett embereken uralkodó földi kisistent sejtet, aki úgy fogható fel, mint a – ha egyáltalán létező – mindenható, -tudó szerepéből kiesett, az erről a világról megfélemedező Isten groteszk, kicsinyes földi mása. Ezt az is alátámasztja, hogy a lét förtelmébe dobott, a létezése miatt szégyenkező embernek nincs kihez fohászkodnia, helyzete Baka István *Fredman szonettjeiből* című versének beszélőjénél is siralmasabb, mert ő legalább kérhet, neki van, akit megszólítania: „Ha már a hús-vér szégyenébe hoztál, / hadd üljek még terített asztalodnál”. Ehhez képest Muszka Sándor versvilágában az embert magára hagyó, Beckett Godot-jára emlékeztető, érkezésével riogató abszurd urára ismerhetünk, aki nem megszólítható, nem ad feloldozást: „bűneim megvallanom kinek? // Hallgat most, akinek szólni kéne, / elindult már, úton van felénk” (*Tánc*). Marad a teljesség vágyának beteljesülése helyett („Éji pillangó verdes a fényben, / visszahull egyre, nem éri el.” – *Spleen*) a testbe zártság, az ösztönök börtöne, a függőség okozta agonizáló, élőhalott állapot, felkészülés arra, amire nem lehet, de kell („Hány ezer meddő nekifutás kell, / míg elemelkedhetsz lebegve, súlytalan” – *Kő*), az elfogadhatatlan kényszerű elfogadása („tanulunk nem embernek lenni” – *Hárman*), mert újramezdeni nem lehet, nincs miért. Ezt nemcsak az idő irreverzibilitása teszi lehetetlenné, hanem az is, hogy az élet, mint egyszer megszerezhető keserű tapasztalatok ideje, kerete nem ad már reményt, erőt semmiféle újramezedéshez, hitet ahhoz, hogy jobb, másabb lehet, inkább közönyt, rezignált belenyugvást abba, hogy ennyi és ilyen a lét: „mert aki élt, az életre nem kel, / nem nézek oda, ott van, tudom.” (*Árnyék*)

Dramai hangvételő, megrázó Muszka Sándor *Szégyen* című versvilága, aki úgy változtatja irodalmi témává a hajléktalanok hűgyszagú, morfiu- mos, pálinkabúzós hétköznapijait, történéseit – amelyben nemcsak a testek csonkoltak, hanem a lelkek is csonkák –, hogy talál ehhez egy adekvát költői nyelvet. Ennek a nyelvezetnek a poétikai hatása pedig a depoetizáltságban rejlik. Ereje a költőietlenség, az élőbeszédhez közeli nyelvi eszköztelenség, kopárság, utalásos jelleg, a sejtetés és kihagyás, hogy ebben a nyelvi egyszerűségben annál erőteljesebben ragyogjanak fel a költői képek, amelyek szintén azt sugallják, minden előbb, mint maga az ember: „fénycsóva biceg a kórházfolyosón” (*Egy napra még visszatér a nyár*); „Nézem, a kereszt árnyéka hogy halad” (*Mínusz*); „Szikrázik a fény a sárga csontokon” (*Haza*); „Koromfellegből szállt le az angyal” (*A kertben*) stb. Ez, a költőietlen költői nyelv szépsége, a végest, a veszendőt művészetté, a létezés poklát, a rútot esztétikai széppé formáló poétai gyakorlat lehet az olvasó egyetlen vigasza, kapaszkodója a létfelejtés drámájával, az emberi élet végességével való szembesülés ellenében.

Muszka megérkezett ahhoz a gondolati és létösszegző-számvető versbeszédhez, amit a *Múzsák, trágys székéren* című kötet második fele ígér. Minden biztonnal ez a hang érlelődik, csiszolódik tovább, és még tömörebb szövésű költői nyelven tud majd megszólalni a következő verseskönyvekben, amelyekben már nem egy valószerű/fiktív tér-idő kerethez kötötten (öregék otthona, hajléktalanszálló), hanem egyetemesebb, filozófiai síkon fogalmazódnak meg a lét összefüggéseire vonatkozó kérdések, dilemmák. A létet tragikusnak, rútnak és reménytelennek látó felfogás, ars poetica ugyanakkor megérteti, sőt visszamenőleg és előreutalva is más megvilágításba helyezi Muszka Sándor nevetető műveit. Az a nyomasztó, a létezés egészét meghatározó dráma ugyanis – amin végigvisz könyvében a szerző – fájdalmat okoz, a humor pedig a fájdalomból ered. A nevetés ösztönös mechanizmus a sírás megakadályozására. Ezért véd meg minket *Sanyi bá a Szégyentől*, és mutat rá a *Szégyen* arra, hogy milyen léttapasztalat hívja létre Sanyi bá humoros, olykor ironikus „felálló nyeletlenkedéseit”, meggyőzve, hogy nem a felszín fecseg azokban a szövegekben sem, hanem az emberi létezésből fakadó szomorúság, szégyenérzet háritása, tudatos felejtési akarása. Remélhetőleg, ezt a két- vagy többféle hangot, értékszerkezetet egységesítő közös alap, nyelv- és létfelejtés alakítja tovább a szerző kibontakozóban levő életművét.